

خدا چگونه انسان را هدایت می کند؟ - ۱

پناهیان: اگر بخواهیم زبان خدا را درک کنیم، باید بفهمیم «خدا چگونه ما را هدایت می کند؟»

حجت الاسلام پناهیان به مناسبت ماه مبارک رمضان ۳۰ شب در مصلی بزرگ امام خمینی با موضوع «**خدا چگونه انسان را هدایت می کند؟**» سخنرانی می کند. در ادامه گزیده‌ای از مباحث مطرح شده در **جلسه اول** را می خوانید:

مفهوم «هدایت» را غریب گذاشته‌ایم / آن مقدار که مفهوم هدایت برای ما تکرار شده، با آن آشنا نیستیم

- مفهوم «هدایت» از مفاهیم بسیار مهمی است که به خاطر تکرار فراوان در ذهن ما حضور دارد، ولی احتمالاً به میزانی که برای ما تکرار شده و در ذهنمان حضور دارد، با آن آشنا نیستیم. هدایت، کار خدا و کار اولیاء خدا و همچنین وصف قرآن کریم است.
- مفهوم هدایت که در ۲۶۸ آیه قرآن کریم و حدود ۳۰۰ بار تکرار شده است، باید خوب شناخته شود. کلمات بار معنایی و بار روانی خاص خودشان را دارند. و ما نمی توانیم از کنار کلماتی که خداوند متعال استخدام کرده است به این سادگی عبور کنیم.
- جای تأسف است که چرا ما مفهوم بسیار زیبا و لطیف هدایت را این قدر غریب گذاشته‌ایم؟! وقتی بهترین کلمات در بهترین معانی در قرآن کریم استفاده شده‌اند، چرا ما باید از این کلمات صرفنظر کنیم و به کلمات دیگری بپردازیم که آن کلمات یا اصلاً در دین استفاده نشده‌اند یا اینکه خیلی کم استفاده شده‌اند؟

چرا در قرآن و روایات، زیاد از مفهوم تربیت استفاده نشده است، و بیشتر از کلمه هدایت شده؟

- یکی از مفاهیم و واژه‌هایی که معمولاً به جای واژه هدایت از آن استفاده می کنیم، واژه تربیت است. چرا در قرآن کریم و روایات زیاد از مفهوم تربیت استفاده نشده است، و بیشتر از کلمه هدایت شده؟
- در روایات کلمه تربیت کم و غالباً برای رابطه مادر با طفل شیرخوار استفاده شده است. همان طور که می دانید طفل شیرخوار از خودش اراده‌ای ندارد و با آگاهی حرکت نمی کند، بلکه مادر با طفل شیرخوار به نوعی «جبری» برخورد می کند. تربیت را برای یک انسان عاقل، بالغ و کامل استفاده نمی کنند. در فارسی، کلمه تربیت درباره موجودات بدون عقل و آگاهی مانند «گل و گیاه» یا «اندام و بدن انسان» هم استفاده می شود؛ مثل عبارت «تربیت بدنی». و شاید دلیلش این باشد که در متون دینی قدیمی ما، زیاد از کلمه تربیت (درباره روح انسان) استفاده نشده، بلکه بیشتر از کلمه هدایت استفاده شده است.
- وقتی خداوند انبیاء خودش را رشد می دهد، رشد آنها را هم با استفاده از همین کلمه هدایت، بیان می فرماید. **﴿قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي﴾** انعام/۱۶۱) اصلاً ما از خداوند متعال غیر از هدایت چه چیزی می خواهیم؟! و در این عالم چه چیزی غیر از هدایت الهی را باید بفهمیم؟!

تناسب هدایت با ماه رمضان در قرآن

- درباره تناسب مفهوم هدایت با ماه مبارک رمضان هم به ذکر یک نکته اکتفا می کنیم. در قرآن کریم یک آیه داریم که نام ماه مبارک رمضان به طور صریح بیان شده است. در این آیه سه بار از کلمه هدایت (به صورت‌های مختلف) استفاده شده است. می فرماید: «ماه رمضان که قرآن در آن نازل شده است، قرآنی که برای مردم هدایت است، و بیناتی از هدایت و فرقان (بینش جداکننده بدی‌ها از خوبی‌ها) دارد... بعد از ماه رمضان به خاطر اینکه خدا شما را هدایت کرد، تکبیر بگویند؛ **شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَ الْفُرْقَانِ... وَ لِيُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ**» (بقره/۱۸۵) در این آیه که درباره ماه مبارک رمضان است، سه مرتبه از تعبیر هدایت استفاده شده است.

- هدایت کلمه‌ای است که تمام لطافت پروردگار عالم با بنده‌اش را در بر می‌گیرد. خداوند چقدر لطیف و حکیم و بصیر است؟ خداوند چقدر بنده‌اش را دوست دارد؟ بیایید در کلمه هدایت غرق شویم و ببینیم که خداوند مهربان، بندگان خودش را چگونه هدایت می‌کند؟

اگر بخواهیم زبان خدا را درک کنیم، باید بفهمیم خدا چگونه ما را هدایت می‌کند؟

- ما همیشه از جانب خداوند در حال هدایت هستیم ولی خودمان متوجه نمی‌شویم؛ چون ساز و کار هدایت را نمی‌دانیم و نمی‌فهمیم که این کارهایی که خداوند در ارتباط با ما انجام می‌دهد، چه معنایی دارد؟ ما اگر بخواهیم زبان خدا را درک کنیم، باید بفهمیم خدا چگونه ما را هدایت می‌کند؟ یعنی بفهمیم اتفاقاتی در کنار ما و در ارتباط با ما رخ می‌دهد، چه پیامهایی می‌خواهند به ما بدهند؟
- ما مؤمنی هستیم که بنا بود در هر نگاه‌مان یک درس و عبرت بگیریم (امام سجاده(ع): الْمُؤْمِنُ... وَ نَظَرُهُ اِغْتِيَارٌ؛ ارشاد القلوب/ج ۱/ص ۸۳) فکر می‌کنید کسانی که بصیر می‌شوند، به چه چیزی بصیرت پیدا می‌کنند؟ به راز و رمز هدایت، بصیرت پیدا می‌کنند. اولین حقیقتی که در عالم باید بفهمیم، همین حقیقت هدایت است، یعنی هر کسی باید بفهمد «الان خدا با من چه کار دارد؟ الان از من چه می‌خواهد؟ چه چیزی را می‌خواهد به من نشان دهد و بفهماند؟» چون خداوند مدام با بنده‌اش تعامل دارد، و هر لحظه با اتفاقاتی که برای بنده‌اش پیش می‌آورد، دارد با او سخن می‌گوید و ما بفهمیم خدا دارد به ما چه می‌گوید؟

هدایت با «هل دادن» تفاوت دارد/ خیلی‌ها انتظار دارند خدا آنها را به سوی سعادت هل بدهد!

- هدایت با «هل دادن» خیلی تفاوت دارد. خیلی‌ها انتظار دارند که خداوند آنها را به سوی سعادت هل بدهد! ولی خدا این کار را انجام نمی‌دهد. هدایت با فریاد زدن هم فرق می‌کند. خیلی‌ها انتظار دارند خدا سرشان فریاد بزند! ولی خدا این کار را هم نمی‌کند. بلکه خداوند با آرامی و لطافت، بندگان را به سوی سعادت و کمال و بصیرت سوق می‌دهد.
- تو باید بفهمی که خدا دارد با تو چه کار می‌کند؟ شاید خداوند آرام آرام و سایه به سایه تو، دارد می‌آید و تو را راهنمایی می‌کند و با اشاره‌هایی تو را راهنمایی می‌کند. اینکه می‌گوییم دین ما دین اشاره است (امیرالمؤمنین ع: إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ مِنْ نَبِيئًا ص... فَبَعَثَهُ اللَّهُ بِالَّتَّغْرِیضِ لَا بِالنَّصْرِیْحِ؛ احتجاج/ج ۱/ص ۲۵۵) بخشی از آن به‌خاطر مفهوم هدایت است. اصلاً در هدایت، «درشت‌گویی» زیاد جایی ندارد، بلکه «ظریف‌گویی» در آن هست. قرآن کتاب هدایت است و هدایت یک نوع سوق دادن لطیف و آرام است.

در قرآن، اولین درخواست و دعای انسان از خدا «هدایت» است/ درخواست هدایت، دعای واجبی است که

هر روز باید آن را از خدا بخواهیم

- در قرآن کریم، اولین درخواست و دعای انسان از پروردگارش، هدایت است. در سوره حمد می‌گوییم: خدایا! ما را هدایت کن: «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ» (فاتحه/۶). یک صاحب‌دلی می‌فرمود: روزی چندین مرتبه در نماز از خداوند تقاضا می‌کنیم که ما را هدایت کند، ولی چرا یک‌بار این تقاضا را «با توجه» نمی‌گوییم؟! این درخواست که «خدایا! ما را هدایت کن» خیلی لطیف‌تر از این است که بگوییم: «خدایا! دست ما را بگیر». و این اولین دعا در قرآن است. واجب است که در هر رکعت نماز(رکعتی که سوره حمد باید خوانده شود) این تقاضا را از خداوند داشته باشیم. اصلاً در روایت داریم: نماز بدون سوره حمد، نماز نمی‌شود. (قَالَ النَّبِيُّ ص: لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ؛ عوالم‌الثانی/ج ۳/ص ۸۲)

- سوره حمد تنها سوره واجب قرآن است و فقط یک درخواست و تقاضا در این سوره وجود دارد. توجه کنید که «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» دعا نیست بلکه سخن دل ماست که به خداوند می‌گوییم و تقاضای هدایت، اولین تقاضای قرآن محسوب می‌شود و اولین

کلمه این تقاضا هم «هُدِنَا» است که به معنای درخواست هدایت است. از اینجا می‌توان فهمید که مفهوم هدایت در قرآن کریم چقدر مهم است.

- اگر انسان معنای این دعا را بفهمد، خودت متوجه می‌شود که این دعا چگونه برای او مستجاب می‌شود. اصلاً دعای «هُدِنَا» در یک سطح عمومی یک دعای مستجاب است. هیچ‌وقت خداوند متعال از ما نمی‌خواهد که یک دعا و درخواستی از او داشته باشیم که او اکثراً مستجاب نمی‌کند. نمی‌شود دعایی که واجب است انسان آن را در هر نماز بخواند، خداوند اکثراً آن را مستجاب نکند! معقول نیست. حتماً خداوند بر خودش لازم می‌داند که این دعا را مستجاب کند. اگر به ساز و کار هدایت نگاه کنیم، به این نتیجه خواهیم رسید.

اولین کار خدا خلقت و دومین کار خدا هدایت است

- وقتی فرعون از حضرت موسی (ع) پرسید: «خدای شما کیست؟ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمْ يَا مُوسَى؟» (طه/۴۹) حضرت موسی (ع) پروردگار عالم را این‌طور معرفی کرد: «خدای ما کسی است که هر چیزی را خلق می‌کند و بعد آن را هدایت می‌کند؛ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى» (طه/۵۰) یعنی اولین کار خداوند خلقت است و دومین کار خداوند هدایت است. البته هدایت تکوینی و تشریحی یا هدایت عمومی و خصوصی داریم ولی همه اینها در قرآن کریم ذیل همین واژه و مفهوم هدایت آمده است.
- مهمترین وصفی که برای قرآن کریم، تکرار شده، هدایت است و این وصف هم اکثراً چسبیده به قرآن آمده است (الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ؛ بقره/۱۵۶) و (إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ؛ اسراء/۹) و هم اینکه مکرر تکرار شده است، و اوصاف دیگر قرآن در مقایسه با هدایت، خیلی کمتر تکرار شده است.
- آیا خداوند در دنیا غیر از هدایت بنده‌اش محبت دیگری می‌تواند نسبت به او داشته باشد؟ درست است که رزق و روزی هم از روی لطف خداوند است ولی رزق انسان هم تحت تأثیر هدایت و برای هدایت اوست؛ اگر خدا به کسی رزق می‌دهد به خاطر هدایت اوست و اگر نمی‌دهد باز هم به خاطر هدایت اوست.
- هر چقدر درک ما از لطافت معنای هدایت، بیشتر می‌شود باید گناه خودمان را سنگین‌تر ببینیم، به این دلیل که به هدایت الهی دست زد زده‌ایم. هدایت خدا، توأم با نوازش‌گری است و لذا خیلی زشت است که انسان نوازش پروردگار عالم را پس بزند و به آن بی‌اعتنایی کند. جالب این‌جاست که خدا خسته نمی‌شود و هر بار که ما هدایت الهی را پس می‌زنیم، باز خداوند مهربان، به این هدایت و نوازش‌گری خودش نسبت به ما ادامه می‌دهد.
- وقتی در مقام توبه و تضرع قرار می‌گیرید، از این بابت توبه کنید که «خدایا! من با این هدایت تو، درست برخورد نکردم، و آن را پس زدم.»

هدایت‌گری قرآن، مانند شفای بیماری‌های روحی انسان است / روح خود را در معرض آیات قرآن قرار دهید؛ قرآن روح شما را می‌سازد

- شما می‌دانید که انسان از نظر جسمی موجود بسیار پیچیده‌ای است. وقتی یک پزشک، دارویی را برای شما تجویز می‌کند شما نمی‌گویید: «من قبل از خوردن دارو اول باید بفهمم این دارو چگونه می‌خواهد روی بدن من تأثیر بگذارد؟!» چون بالاخره قبول دارید که پزشک، یک چیزهایی می‌داند که ما نمی‌دانیم. این به خاطر پیچیدگی‌های جسم انسان است، حالا به این فکر کنید که روح انسان چقدر پیچیده است؟! روح انسان بسیار پیچیده‌تر از جسم اوست.

- کدام یک از ما می‌توانیم اعلام کنیم که «من درد خودم را می‌فهمم؟» ما درباره بیماری جسمی خودمان هم نمی‌توانیم بفهمیم که دقیقاً چه مشکلی داریم که مثلاً دچار سردرد می‌شویم. آیا درد روح خودمان را می‌توانیم بفهمیم؟! وقتی ما درد خودمان را نمی‌فهمیم، چطور می‌خواهیم درمان خودمان را پیدا کنیم؟! ولی طبق فرمایش پروردگار، قرآن برای ما شفاء و رحمة است: «وَنُنزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (اسراء/۸۲) هدایتگری قرآن، مانند شفای بیماری‌های روحی انسان است.
- تو چکار داری که قرآن با روح تو چه کاری می‌کند؟ فقط بدان که روح تو با قرآن آشناست. قرآن را تلاوت کن و روح خودت را در معرض آیات قرآن قرار بده، خود قرآن می‌داند چطور روح تو را بسازد. قرآن کار خودش را انجام می‌دهد.
- بعضی‌ها وقتی پزشک برای‌شان قرص یا دارویی می‌نویسد، بدون اینکه بدانند این قرص با جسم آنها چه کار خواهد کرد بی‌چون و چرا آن را مصرف می‌کنند، اما وقتی به قرآن می‌رسند، می‌گویند: «من باید بفهمم که این قرآن با روح من چه می‌کند؟»
- بیایید خودمان را تسلیم قرآن کنیم. بگوییم: «وقتی من آیات قرآن را می‌خوانم، این آیات یک کارهایی بر روی من انجام می‌دهد که من نمی‌فهمم و آثارش هم به این سادگی مشهود نیست، ولی من تلاوت می‌کنم، چون می‌دانم قرآن بیماری‌های روح مرا شفا می‌دهد.»

قرآن فراتر از معانی و مفاهیمی که از آن درک می‌کنیم، بر ما تأثیر می‌گذارد

- قرآن ما را هدایت می‌کند، حتی بدون اینکه بدانیم چگونه این کار را انجام می‌دهد. با اینکه ما نمی‌دانیم تلاوت آیات قرآن چه آثاری بر روح ما دارد ولی این آیات تأثیر خود را بر ما خواهند داشت. قرآن فراتر از معانی و مفاهیمی که از آن درک می‌کنیم، بر ما تأثیر می‌گذارد.
- اگر یک مقدار مزه هدایت را از قرآن بچشیم، از خداوند متشکر خواهیم شد که تعداد آیات قرآن این قدر زیاد است و حتی دوست داشتیم که ای کاش بیشتر بود. یک نفر بود که برای تمام شدن قرآن کریم و انقطاع وحی گریه کرد. خداوند هم وقتی دید که او خیلی برای انقطاع وحی، بی‌تابی می‌کند، جبرئیل امین را جداگانه برای او فرستاد که با او سخن بگوید. آن شخصیت با عظمت، حضرت زهرا (س) بود که برای پایان یافتن وحی خیلی گریه کرد و اشک ریخت. (فَلَمَّا تَزَالَ بَعْدِي مَخْرُوبَةٌ مَّكْرُوبَةٌ بَأَكْبَهُ: تَتَذَكَّرُ انْقِطَاعَ الْوَحْيِ عَنْ نَبِيِّهَا مَرَّةً، وَتَتَذَكَّرُ فِرَاقِي أُخْرَى، امالی صدوق، ص ۱۱۲).
- هیچ وقت از قرآن خواندن خسته نشوید. آیات قرآن تنها مرهم رنج‌ها و دردهای دل شماست، لذا با آرامش کنار آیات قرآن بنشینید. امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: هیچ وقت قرآن را طوری نخوانید که بخواهید سوره را زود تمام کنید؛ لَا يَكُنْ هَمُّ أَحَدِكُمْ آخِرَ السُّورَةِ (کافی/ج ۲/ص ۶۱۴) چند نوبت در طول روز، قرآن بخوانید و هر دفعه یک صفحه یا چند آیه بخوانید تا مزه آیات، قشنگ به دل‌تان بنشیند.
- هدایت یک کار بسیار لطیف است و مهم‌ترین وسیله هدایت هم قرآن کریم است و اولین نحوه برقراری ارتباط با قرآن کریم، تلاوت آیات قرآن کریم است. آیات را تلاوت کن و بگذار این آیات هر کاری که می‌تواند با دل تو انجام دهد. هر مقدارش را که فهمیدی، چه بهتر، و هر مقدارش را هم که نفهمیدی، بدان که تأثیر خواهد داشت. حتی آن مقداری را که فهمیدی، بدان که هنوز عمیق نفهمیده‌ای. مهم این است که ایمان بیاوریم به اینکه قرآن با ما خیلی کارها خواهد کرد.

